

Stojan T. Tomić

POLITOLOŠKE I SOCIOLOŠKE DIMENZIJE HUSINSKE BUNE

1. Husinska buna je višedimenzionalna pojava, događaj i podvig koji valja istraživati sa stanovišta većeg broja naučnih disciplina. Ova buna je i politička bitka, ekonomsko-socijalno zbivanje i protest, vojni događaj i akcija, akt revolucije i klasnog protesta, posebno socijalno grupisanje, diferenciranje između pojedinaca, socijalnih grupa i slojeva, svojevrsna interakcija između socijalnih grupa i institucija, emotivno-psihološki fenomen koji je zanosio i oduševljavao jedne, zaprepastio druge, razočarao treće. Jedni su se divili, drugi se plašili, treći hrabрили i počeli da vjeruju u sebe i u svoje dojučer potcijenjene i neiskazane snage. Na mnogobrojnim naučnim disciplinama je da naučno iskažu sve dimenzije i aspekte jednog takvog događaja koji je u istoriji poznat kao buna husinskih rudara.

2. Husinska buna nije bila velika vojna bitka, ali je ona bila i za dugo ostala glasovita bitka o kojoj se pričalo i koja se pamtila. Tako mali, ali glasovit događaj djeluje na mnoge pojedince i socijalne grupe, on izaziva zainteresovanost, čuđenje i divljenje, ogorčenje i sažaljenje — kako kod koga i kako gdje.

Husinska buna je glasovita i kao takva ona neuke podučava, preplašene hrabri, nedovoljno klasno svjesne osvješćava, mnoge podučava prvim hrabrijim i kolektivnim proleterskim zajedničkim koracima. Proleter i u husinskoj buni zajedno na barikade maršuju, ali se i zajedno dogovaraju, brane i hrane. Ona je i klasna, proleterska disciplina, ali i škola demokratije i svojevrsne samoupravne (sami rudari uređuju svoje poslove).

3. Šta je sve djelovalo da je husinska buna postala i za dugo ostala tako glasovita? Vojni događaj, vojne bitke, barikade, broj ranjenih i poginulih, dužina fronta, veličina osvojenog i očuvanog teritorija, ili radničkog prava, ili nešto drugo? Bilo je u toj buni svega pomalo od navedenog, ali to nju ne čini tako glasovitom. Mogla bi se istraživati teza o tome i dosta bi se sakupilo činjenica o glasovitosti bune. Mi bismo za sada angažovali jednu skupinu činjenica koje bi valjalo naučno verificirati, provjeravati. Riječ je o onim činjenicama koje bismo označili kao uzore klasnog nasilja.

Živeći u poznatim teškim i neljudskim uslovima, husinski rudari saznaju i osjećaju da se mora djelovati pomoću drugih i drugačijih uzora, pomoću posebnih oblika nasilja, jer se buržoaska tiranija može razbiti samo jakom proleterskom silom — oružanom borbom. Usuditi se na tako nešto, udariti na buržoasku klasu i na državu, suprotstaviti se oružanoj sili tako nejak — sam taj akt hrabrosti nadaleko se čuo, naglo širio i javno mnjenje uznemirio, duhove zatalasao.

Na takav uzor nasilja (kako bi to kazao Gramši) golih i gladnih proletera buržoazija organizuje i ispoljava svoj uzor nasilja. I ona želi da pokaže šta sve može da učini i kako je ništa ne sprečava, kako treba zaboraviti na sve ljudske obzire i jednim nasiljem zatrti rudare iz Husina, a sve druge zaplašiti do te mjere da se ne usude da tako nešto započnu.

Bila su to, dakle, dva sudara, dva tabora, dvije varijante nasilnog obračuna, dva »uzora« kako treba ili kako se može djelovati. Buržoazija i građanski sitničarski svijet i duh zaprepastio se i zgražavao se na sve ono što su činili i na što su se usudili goloruki rudari; (udaraju na pravni poredak, ruše javni red i mir, udaraju na svetu privatnu svojinu, traže da se smanji profit buržoazije i da se dio ustupi onima koji stvaraju profit — proleterima).

S druge strane, proleterska, narodno-plebejska i progresivna intelektualna javnost je zapanjena svim onim bezobzirima koje čini skorojevička vladajuća buržoaska klasa u tek oslobođenoj i u tek stvorenoj državi za kojom su takoreći svi žudili, mada su od nje različito očekivali, drugačije je zamišljali. Žandarmi i vojnici pucaju na goloruke rudare, krv crvena se proljeva, drumovi postaju crveni od krvi i zamagljeni od baruta. Puca se na pravdu, s jedne strane i barikade, puca se u ime pravde, s druge strane i sa druge barikade. Crveni i bijeli teror su sučeljeni da bi se pokazali i iskazali.

4. Husinska buna je formirala i generacijama ostavila svojevrsnu *političku memoriju* koja i danas djeluje. Kao obrazac djelovanja iz prošlosti (nekada) buna pokazuje kako se može i mora djelovati i u sadašnjosti — poslije ugušenja bune. Ono što nije postignuto jednim jurišem na jednoj barikadi moći će se i moraće se drugom prilikom i na nešto drugačiji način. To će, i stvarno, a i simbolično, pokazati husinski rudari 1941. godine kada kolektivno odlaze u partizane i svi ginu kao proleter i u jednoj proleterskoj brigadi. Politička memorija husinske bune emituje nove obrasce, i vjerovanja, i djelovanja prikladnije i organizovanije za nove prilike. Ali u toj inovaciji ostaje i snažno djeluje jedna tradicija — kolektivizam. Kako su kolektivno bunu digli, tako su kolektivno smislili kako će do oružja doći 1941. godine i kako će kolektivno na

partizansku teritoriju izaći, kako će se kolektivno s proleterima i neproleterskim masama boriti za kolektivnu stvar. Politologija kao nauka nije dovoljno uočila neke dimenzije husinske bune, nije za predmet svog istraživanja uzela fenomen političke memorije i njezin uticaj na kasnija revolucionarna i samoupravna zbivanja.

5. Kažimo nešto i o samom terminu »buna«. Zna se šta je buna i ko je diže, kako nastaje i kako nestaje, a zna se isto tako šta nije buna, šta je klasna borba, šta ustanak, šta revolucija. Poznato je i sve ono što je Marks kazao o buni seljaka, o ustanku i revoluciji proletera. Seljaci su dizali bune, a radnici su pripremali revoluciju i nisu se dali zavarati bunom.

Bez obzira kako se zove husinski događaj (buna ili ustanak, rat na barikadama, ili generalni štrajk) ostaje na društvenim istraživačima, posebno na sociolozima i politolozima i socio-psiholozima da istraže elemente bune i elemente svjesne klasne proleterske borbe. Ostaje da se kaže koliko se u onim uslovima (početnog organizovanja neiskusnog proletarijata seoskog porijekla) u husinskoj buni radilo o buni, koliko je tu bilo elemenata bune, a koliko organizovane proleterske borbe i revolucije. Nije, dakle, stvar u analizi samog imena koliko u naučnom istraživanju suštine zbivanja koje je označeno jednim imenom (bunom).

O svemu tome kao i o nekim drugim pitanjima i politološkim i sociološkim dimenzijama drugom prilikom — nešto više i nešto konkretnije.

6. Razmišljanja o husinskoj buni navode socijalne istraživače, posebno one koji istražuju političku kulturu (revolucije i samoupravljanja) da otvore još jedno istraživačko područje, još nekoliko istraživačkih tema, eventualno i projekata (zašto ne bi husinskoj buni posvetili makar jedan istraživački projekat?). Koje su to teme?

To je politički značaj i političko značenje husinske bune. Ova buna je objektivni događaj, objektivno zbivanje, nešto što se stvarno zbilo i što pojedine naučne discipline evidentiraju kao objektivni događaj (pogledajmo samo kako su taj događaj zabilježili policijski pisari, vojnici, vladini funkcioneri, novinari, sindikalisti, radnički povjerenici i drugi). Na jedan se način može govoriti o *političkom značaju* a na drugi način o *političkom značenju* ove bune. Po svom značaju husinska buna uvrštava se u one nešto snažnije i nešto organizovanije, i nešto masovnije klasne oblike borbe proletarijata koji najavljuje revoluciju i socijalizam, jedno novo doba. Istorija će kazati u čemu je sve značaj ove bune, šta je ona značila u formiranju klasne svijesti i organizaciji gladnih proletera, šta u sticanju prvih organizacionih iskustava koja će dobro doći u kasnijim klasnim bitkama. To je i nešto specifičnije područje analize.

Druga dimenzija analize husinske bitke pripada sociologiji političkih odnosa (u minulom dobu), posebno političkoj kulturi koja istražuje mnogobrojna značenja, prije svega politička značenja jednog zbivanja. Ovdje se sučeljavaju objektivno i subjektivno (ali ne i subjektivističko), objektivno zbivanje i *subjektivno značenje* jednog objektivnog političkog zbivanja. Istraživanja bi, nadamo se, pokazala, da su pojedine socijalne grupe i slojevi, pa i pojedinci u husinskoj buni nalazili različita politička značenja. Isti politički događaj, jedna buna rudara, izaziva kod grupa i pojedinaca veoma različita značenja, odnosno različite socijalne, ideološke i političke grupacije objektivnom zbivanju (buni) dodaju svoja različita subjektivna značenja. Tako različiti ljudi nalaze u jednom zbivanju različit politički i ideološki smisao, nalaze u njemu ne samo različita politička djelovanja nego različita politička vjerovanja (komunistička, sociodemokratska, liberalna, reakcionarna, religiozna i druga). Tako i kod husinske bune ne treba straživanje svesti samo na »ono što se zbiva u svijetu politike (štrajkovi, klasni sudari, oružani sukobi, pogibija rudara i žandarma, robije i tamnovanje — S. T.) već na ono u šta ljudi vjeruju u tim zbivanjima« (S. Verba), kakav politički smisao daju tim zbivanjima (daju i pridodaju) i očekivanjima, kako subjektivno procjenjuju objektivna zbivanja, u šta sumnjaju, u šta vjeruju. Složićemo se da politička značenja, koja ljudi pripisuju pojedinim događajima, često snažnije utiču na ljudska ponašanja (politička i druga) nego stvarna, objektivna zbivanja, mnogobrojne organizacije i institucije koje tumače politička zbivanja. Često sporovi ne nastaju toliko oko procjene stvarnog zbivanja (da li se i kako se nešto zbilo, razvijalo, ugasilo) koliko oko toga kakav značaj i kakvo značenje ima to što se zbilo. U svemu tome političke predrasude imaju ili mogu imati veliku ulogu u formiranju značenja i vjerovanja o tim zbivanjima.

Nešto su više poznata (mada nedovoljno) značenja koja su husinskoj buni davali proleter, buržuj, policajci, sreski načelnici i ministri, radnički prvaci. Ali, od posebnog je interesa ukazati na jedno posebno značenje koje se formira kod jednog dijela buržoazije, kod onog dijela koji se okupio oko buržoaskog časopisa »Nova Evropa« koji nije imao nikakve veze sa radničkim pokretom, ali koji je svoje stranice ustupio komunistima i progresivnim ljudima osuđujući krvavi teror u kome vidi jedno novo, zlokobno po buržoaziju značenje. Na ovu činjenicu ukazuje Moša Pijade u svom govoru rudarima Kreke 1954. godine. Dok komunisti u husinskoj buni nalaze početak rušenja revolucionarnom borbom proletarijata starog kapitalističkog poretka jedan dio buržoazije vidi u tome propadanje kapitalizma usljed neadekvatnog ponašanja prema radničkom pokretu — u odbijanju vlade da pomiluje Keroševića. Ukupno značenje objektivnog zbivanja u husinskoj buni i oko, ili povodom, te bune buržoaski list ovako definiše — to je nesposoban i svirep režim koji gomila grijeh za grijehom na svojoj duši i, ako tako nas-

tavi kraljevski sistem će se rasprsnuti kao da ga nikad nije ni bilo. Dok, dakle, onaj najreakcionarniji sloj buržoazije u bijelom teroru vidi jačanje kapitalističkog sistema, drugi dio buržuja u tome vidi propast režima.

7. Buna husinskih rudara je poodavno postala jedna posebna politička memorija koja djeluje u novim uslovima sa novim i novijim značenjima, a i sa novim i novijim procjenama značaja te bune. Progovorila je ta politička memorija na Husinu 1941. godine kada je, naoružana ustaškim oružjem, u partizane krenula poznata četa husinskih rudara — proletera i sva izginula u proleterskim jedinicama. Ostaje da se istražuje kako je ta memorija djelovala u drugim sredinama (1941. i kasnije).

Od posebnog interesa je istražiti uticaj te političke memorije na savremeno političko i samoupravno ponašanje rudara i drugih profesija i slojeva. I to je tema za sebe o kojoj se za sada može reći ovo: husinska buna je protest koji se transformisao u revolucionarni pokret (mada je poznato da se neki protesti transformišu u kontrarevoluciju, da skrenu na stranputicu). Ovdje su rudarska proleterska i komunistička svijest i organizovanost učinili svoje — buntovnne sadržaje i oblike protesta usmjerili su ka revoluciji i samoupravljanju.

8. Husinska buna najavljuje razvitak i snagu novih pojmova i ustanova (klasne borbe i revolucije), novog pojma revolucije — nakon oktobarske koje radnike podučavaju radničko-proleterskom solidarizmu i jedinstvu. Ostaje da se i ovo područje istraži — kako su propadale stare i najavljivale dolazak nove institucije pomoću novih pojmova pravde, jednakosti, slobode i demokratije. Kakvo su tada značenje imali pomenuti pojmovi, koliko je u njima bilo utopističkog i maštovitog, a koliko marksističkog — na ovo pitanje nije još dat odgovor. Poznato je (iz dokumenata) da su proleter, u komunikaciji sa državom i buržujima izbacili »molim« i da su računali na borbu, a ne na molbu (na primjedbu povjerenika Ministarstva za socijalnu politiku gospodina Franje Markića, da je radnički jezik grub, da oni ne mole nego prosto zahtijevaju, Mirko Obradović u ime rudara izjavljuje: »Gospoda zaboravljaju, da stilizacija toga radničkog pisma nije mogla biti, kao ona jednog naobraženog čovjeka. Uostalom, kod socijalista ne upotrebljava se riječ »Molim« — strana 133, Generalni štrajk rudara. .).

9. Husinska buna, da se poslužimo davno izrečenim riječima Svetozara Markovića, iskazuje ne samo prevrat u mišljenju porobljenih, nego prevrat u političkom vjerovanju i u organizovanom političkom djelovanju, a takav prevrat je neophodan revoluciji i današnjem samoupravljanju. U čemu se sve sastoji taj prevrat, koga husinski rudari više najavljuju a manje ostvaruju, i to je još jedno analitičko i istraživačko pitanje.

10. Nesumnjiv je uticaj oktobarske revolucije na radnički pokret u Jugoslaviji pa i na husinsku bunu. Ali isto tako je jasno da je ovaj bunt plod i sopstvenog zbivanja a ne samo ugledanja, sopstvenog ubjedenja a ne samo »pozajmljenog« od boljševika i ruskih proletera. Husinski rudari imali su svoja vlastita ubjedenja, prekuvana u sopstvenoj socijalnoj, rudarskoj laboratoriji (poznato je da se »ubjedenja ne mogu pozajmljivati sa strane, već se moraju prekuvati u samom čoveku« — Svetozar Marković). Kako je započelo to prekuvavanje političkih i revolucionarnih ubjedenja kod rudara i drugih proletera, koliko je ono trajalo, kada je išlo proleterskim a kada drugim tokovima — to je takođe pitanje za analizu i istraživanje.

x

x

x

Husinska buna je svojevrsni, po mnogo čemu specifičan bunt jedne mlade radničke klase koja brzo sazrijeva i uzdiže svoj bunt do bunta opšteg i glasnog, svoju nepravdu do nepravde svih gladnih i eksploatisanih. U tom proleterskom buntu mnogi, do tada pa i kasnije politički neiskusni proleter, čuju poziv na ustanak i revoluciju svih (porobljenih) u ime svih koji žele da sruše silu i nepravdu i da uspostave svijet pravde i nenasilja. Proleter se laćaju nasilja (crvenog) ne da se svete niti da goli život zaštite, nego da jednom za svagda sruše svijet nasilja.

Po svom značaju buna husinskih rudara je svojevrsno djelo pravih junaka koji čine junačka djela koja će kasnije imati i veći značaj i veće i drugačije značenje od onog koji su ovoj buni pridavali neiskusni ali hrabri rudari jednog sela. Ima u toj buni mnogo simbolike. Proleter napuštaju grad i izvoze i izvode revoluciju u selu a ne na barikadama u gradu (kao u pariškoj komuni i u oktobarskoj revoluciji). Josip Broz Tito će 1941. godine pozvati komuniste i proletere da izađu iz grada i da na seoskom socijalnom tlu, zajedno sa seljacima izvedu revoluciju. Ko se od partizanske generacije ne sjeća dolaska husinskih rudara u sela istočne Bosne, tih proletera koji su u svom selu započeli jedan prevrat. Što se tiče pisca ovih redova ostaju mu u trajnom i veoma prijatnom sjećanju događaji kada je u svom selu (u partizanskoj Donjoj Trnovi) kišovite jeseni 1942. godine, sa grupom skojevaca išao da vidi borce husinske čete. Našli smo samo jednog koji nam je dugo uveče kazivao ko su i zašto se bore proleter, kakvu će nepravdu srušiti u gradu i selu i pravdu sačiniti, kakav savez radnika i seljaka će sazidati, krvlju i znojem cementirati. Koji dan kasnije je iz pomenutog sela krenula u brigadu, zajedno sa husinskim rudarima, omladinska trnovska četa. Mnoge je među njima oduševio i svojim izgledom i svojim vjerovanjem borac husinske čete koga smo upoznali pod nadimkom »Guja«. I mnogi su, većina njih, poginuli zajedno sa

Gujom za iste ideale. Tako se klasna buna proletera, iz jednog sela Husina, povezala za bunom seljaka koju je i započela i do kraja dovela partija komunista, partija radnika i seljaka.

POLITOLOGISCHE UND SOZIOLOGISCHE DIMENSIONEN DES HUSINOER AUFSTANDS

Ihrer Bedeutung nach war der Aufstand der Bergleute in Husino ein eigenartiges Unternehmen wahrer Helden, das erst später entsprechend seiner Wichtigkeit bewertet wurde als eine Tat mit grösserer Bedeutung, als es selbst die tapferen aber unerfahrenen Bergleute in ersten Augenblick hätten vortellen können. Es gibt in diesem Aufstand viel Symbolik. Die Proletarier verlassen die Stadt und führen die Revolution auf dem Lande, nicht an den Barrikaden in der Stadt (wie z. B. in der Pariser Kommune oder in der Oktoberrevolution). Der Genosse Josip Broz Tito wird im Jahre 1941. alle Kommunisten und Proletarier aufrufen, die Städte zu verlassen um die Revolution auf dem dörfischen, revolutionären Boden, zusammen mit den Bauern, auszuführen. Wer sich von den Partisanen an das Kommen der Bergleute aus Husino in die Dörfer des östlichen Bosniens nicht erinnert diese Proletarier, die in ihrem Dorf einen Umsturz zu beschwören begonnen haben! Auch dem Autor dieser Zeilen blieben in der dauernden und angenehmen Erinnerung die Eriegenisse, als er in seinem Dorf (im Partisanendorf Donja Trnova) im Herbst 1942. mit der Gruppe der Mitglieder des Bundes der kommunistischen Jugend Jugoslawiens ging, um die Kämpfer des Aufstandes in Husino zu sehen. Wir fanden nur einen, der uns bis spät am Abend erzählte wer sie sind, und wofür die Proletarier kämpfen, was für ein Unrecht in der Stadt und im Dorf sie neiderreissen wollen, um die Gerechtigkeit zu schaffen; welchen Bund der Arbeiter und Bauern sie ausbauen wollen, ihn mit Blut und Schweiss zu zementieren. Einige Tage später ging die Brigade aus dem erwähnten Dorf zusammen mit den Bergleuten aus Husino-es war eine Jugendschar aus Trnova. Viele von ihnen hat der Kämpfer aus Husino, den wir unter dem Beinamen »Guja« kennengelernt haben, mit seinem Aussehen und seinem Glauben begeistert. Viele von ihnen sind zusammen mit Guja für dieselbe Ideale ums Leben gekommen. So verband der Klassenaufstand der Proletarier, aus dem Dorf Husino, mit dem Aufstand der Bauer, den die kommunistische Partei und die Partei der Arbeiter und Bauer begann und bis zum Ende zuführte.